

Röjningsrösen och en nyupptäckt grav i Sjöberg

Arkeologisk förundersökning av RAÄ 94 inför utvidgning
av bergtäkt inom Sjöberg 1:2, Hjärtlanda socken i Sävsjö
kommun, Jönköpings län

Röjningsrösen och en nyupptäckt grav i Sjöberg

Arkeologisk förundersökning av RAÄ 94 inför utvidgning av bergtäkt inom Sjöberg 1:2, Hjärtlanda socken i Sävsjö kommun, Jönköpings län.

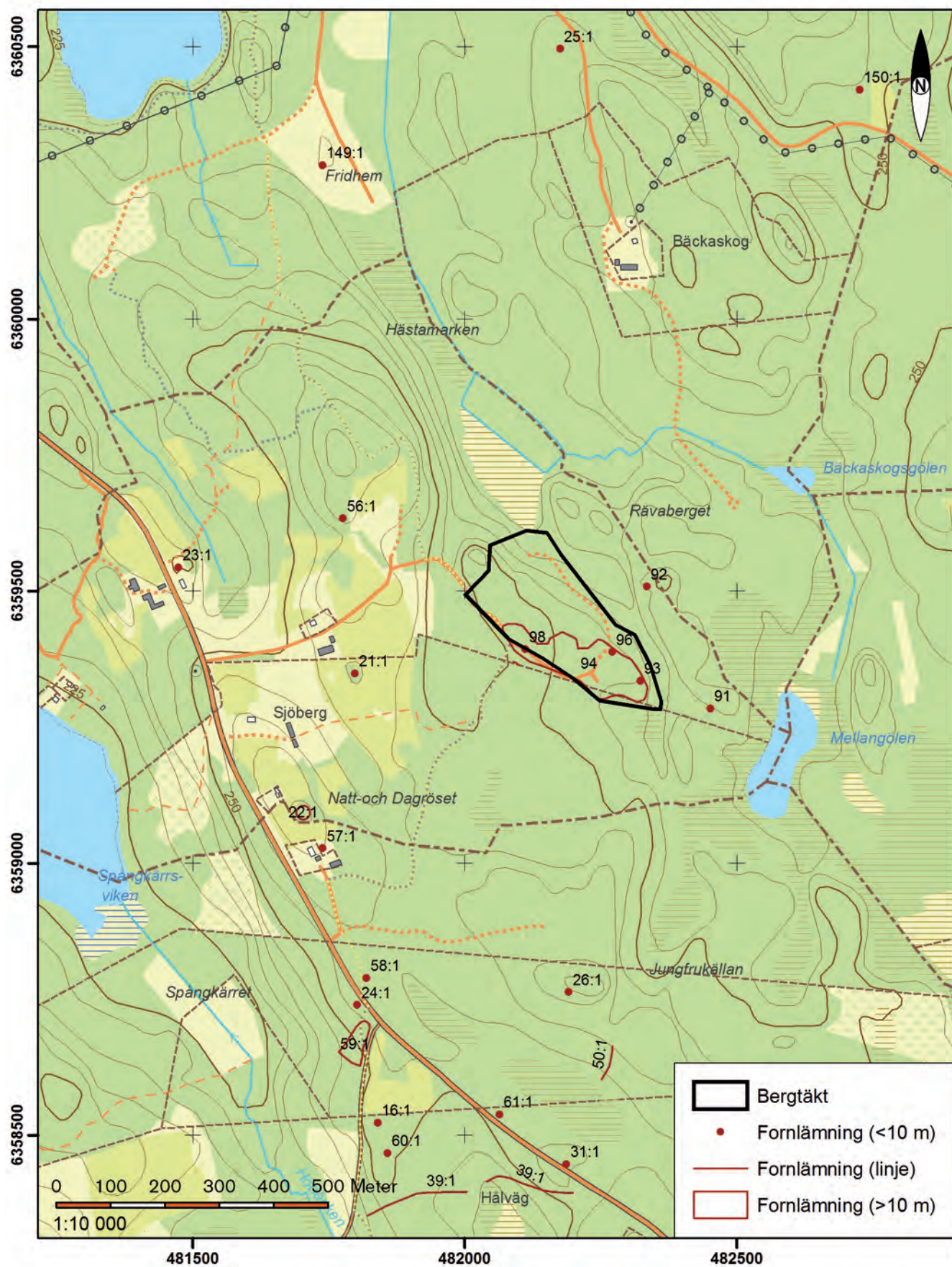

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning.....	5
Metod.....	5
Topografi.....	6
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	6
Tidigare undersökningar.....	7
Resultat.....	7
Kartanalys.....	7
Agrara lämningar.....	7
Röjningsrösen i sydöstra delen.....	7
Röjningsrösen i nordvästra delen.....	10
Vedartsanalysen.....	10
Stensträngen.....	12
Odlingsytorna.....	12
Stensättningen.....	13
Sammanfattning.....	14
Åtgärdsförslag.....	14
Administrativa uppgifter.....	15
Referenser.....	16
Tryckta källor.....	16
Arkiv.....	16
Kartunderlag.....	16

Bilagor

- Bilaga 1. Resultat vedartsanalysen
- Bilaga 2. Resultat ¹⁴C-analysen
- Bilaga 3. Rekognosering inför pollenpropp

FIGUR 1. Utdrag ur ekonomiska kartan. Förundersökningen omfattade röjningsröseområdet Hjärtlanda RAÄ 94 inom den planerade bergtäkten. I västra delen av röjningsröseområdet framkom en tidigare okändstensättning, Hjärtlanda RAÄ 98. Skala 1:10 000

Inledning

Med anledning av planerad utökning av bergtäkten inom fastigheten Sjöberg 1:2 i Hjärtlanda socken, Sävsjö kommun genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk förundersökning. Under sökningen avsåg fornlämning Hjärtlanda 94, fossil åker. I området ligger också en kolbotten, fornlämning Hjärtlanda 93. Förundersökningen gjordes i november 2012 och förundersökningsområdet var 13 600 m² stort.

Beställare av uppdraget var Swerock AB. Fältansvarig var Jan Borg och rapportansvarig Anna Ödeén, båda antikvarier vid Jönköpings läns museum. Rekognoseringen för pollenpropp gjordes av Leif Björkman, *Viscum* pollenanalys & miljöhistoria. Vedartsanalysen gjordes av Leif Danielsson på Vedlab och ¹⁴C-analysen av Göran Possnert på Ångströmlaboratoriet.

Målsättning

Målsättningen med förundersökningen var att fastställa och beskriva fornlämningens karaktär, ålder och omfattning. De frågeställningar vi har arbetat efter är följande:

- Hur fördelar sig röjningsrösen inom området? Finns röjda ytor eller andra agrara formelement?
- Hur är röjningsrösen uppbyggda och vad har de för datering? Hur skiljer sig äldre och yngre rösen från varandra?
- Finns under mark dolda boplatslämningar eller förekommer andra typer av lämningar inom förundersökningsområdet? Vad har i så fall dessa för karaktär och datering?
- Hur ser områdets agrarhistoriska utveckling ut?

Metod

Först gjordes en kartering av den fossila åkern där samtliga röjningsrösen mättes in digitalt med handburen GPS. Dessutom registrerades en stensträng, ytterligare en kolbotten samt den nyupptäckta graven. Denna kartering har sedan jämförts med de historiska kartorna över området.

Efter karteringen valdes ett antal röjningsrösen ut för undersökning, några som bedömdes vara av äldre och några av yngre karaktär. Långschakt drogs med hjälp av grävmaskin genom dessa röjningsrösen och i intilliggande åkeryta. Röjningsrösen profilerades, fotodokumenterades digitalt samt beskrevs i en matris. I de dokumenterade röjningsrösen samlades också kolprover in för vedart- och ¹⁴C-analys.

Mellan röjningsrösen avbanades ytor för att söka tegindelningar och eventuella boplatslämningar. Schakt, avbanade ytor och röjningsrösen mättes in digitalt med nätverks RTK.

Under karteringen av röjningsröseområdet påträffades en grav i form av en stensättning. Framrensningen av graven, för att försöka fastställa dess form och stenmaterial, tog tid i anspråk, vilket något påverkade mängden tid vi hade att lägga på den övriga dokumentationen. Denna omläggning av tid anser vi dock inte är av avgörande betydelse.

Topografi

Förundersökningsområdet ligger cirka 2 kilometer sydöst om Sävsjö samhälle och intill och söder om befintlig bergtäkt. Det är bevuxet med äldre blandbarrskog förutom dess allra östligaste delar som består av en yngre granplantering som vetter mot ett sankare område. Terrängen är kuperad, ställvis med berg i dagen och området ligger omkring 250–255 meter över havet.

Jordarten inom förundersökningsområdet är sandig morän och berggrunden består framförallt av granit.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Sjöberg nämns i skrift första gången 1877 och hette tidigare Kusås. Kusås äldsta skriftliga belägg är från 1562, då det angavs som torp. Här ska beteckningen torp snarast ses som en mindre gård som har varit för liten för att skattläggas. Gården ingick troligen i Svante Stures landbokkomplex tillsammans med Hjärtnäs mellangård och Äranäs. Svante Sture dog 1567 och på 1570-talet ägdes gårdarna av hans änka Märta Eriksdotter Lejonhufvud under Eksjö hovgård. Under början av 1700-talet kom sedan gården att lyda under Björnskog (Engman 2001 och där anförd referens).

I namnet Kusås kan förleden *kuse-* vara i betydelsen 'djävul, varg, insekt' medan efterleden *-ås* har betydelsen 'långsträckt höjd' (Agertz 2008). En stilla undran, kanske var det betydelsen av namnet som föranledde namnändringen?

Sedan tidigare fanns inom förundersökningsområdet den fossila åkern, med röjningsröseområde Hjärtlanda 94 samt en registrerad kolbotten, Hjärtlanda 93. Nordöst och öster om den aktuella ytan ligger ytterligare två kolningsanläggningar, en kolbotten Hjärtlanda 92 och en kolningsgrop Hjärtlanda 91 (FIGUR 1).

I närområdet, väst och sydväst om förundersökningsområdet, framförallt i höjdlägen och exponerade mot Holmsjön ligger ett flertal registrerade fornlämningar. Där finns gravar i form av rösen Hjärtlanda 21:1, 22:1 och 26:1 samt stensättningar 16:1, 23:1, 24:1 och 31:1. Dessutom en hägnadsvall Hjärtlanda 50:1 och en halvväg 39:1. Förutom dessa fasta fornlämningar finns också ett antal lägenhetsbebyggelser, som bedömts som övrig kulturhistorisk lämning; *Karlsnäs* 56:1, *Tresnippen* 57:1, *Sjöstorp* 58:1, *Snippen* 59:1, *Källäng* 60:1 och *Stolpen* 61:1 (FIGUR 1).

Tidigare undersökningar

Våren 2001 gjordes en arkeologisk utredning, etapp 1 inom fastigheten Sjöberg 1:2. Anledning var planerna på att etablera bergtäkten. Det var då som röjningsröseområdet Hjärtlanda 94 påträffades och registrerades. Samtidigt registrerades också Hjärtlanda 91, 92 och 93 som är en kolningsgrop och två kolbottnar.

Resultat

Kartanalys

Den kartering som gjordes i inledningsskedet av förundersökningen jämfördes med det historiska kartmaterialet som fanns över området. Då de två kartor som fanns att tillgå upprättades bestod berört område av betesmark. Kartan från 1809 beskrev området som betesmark beväxt med ljung och lingonris samt till stor del med gran och tall (06-hla-3). Laga skifteskartan från 1856 beskrev området som då benämns *Oxhagen* som skogväxt (06-hla-14).

Agrara lämningar

Under förundersökningen mättes samtliga rösen in med handburen GPS. Samtidigt gjordes också en övergripande beskrivning av röjningsrösen, som i stort stämmer överens med den som gjordes under utredningen 2001. Det visade sig också att begränsningen för fornlämningen måste utökas något och att det alltså fanns ytterligare anläggningar utanför den tidigare gränsdragningen. Förutom röjningsrösen påträffades en stensträng som beskrivs nedan.

Redan under karteringen av röjningsrösen och innan vi påbörjat själva undersökningen av dem, kunde vi se en skillnad i röjningsrösenas karaktär mellan de som låg i områdets sydöstra del och de som låg i områdets nordvästra del. Detta påtalas också i rapporten från den tidigare utredningen (Engman 2001). ¹⁴C-analysen som gjordes av kol från anläggningarna bekräftar iakttagelserna.

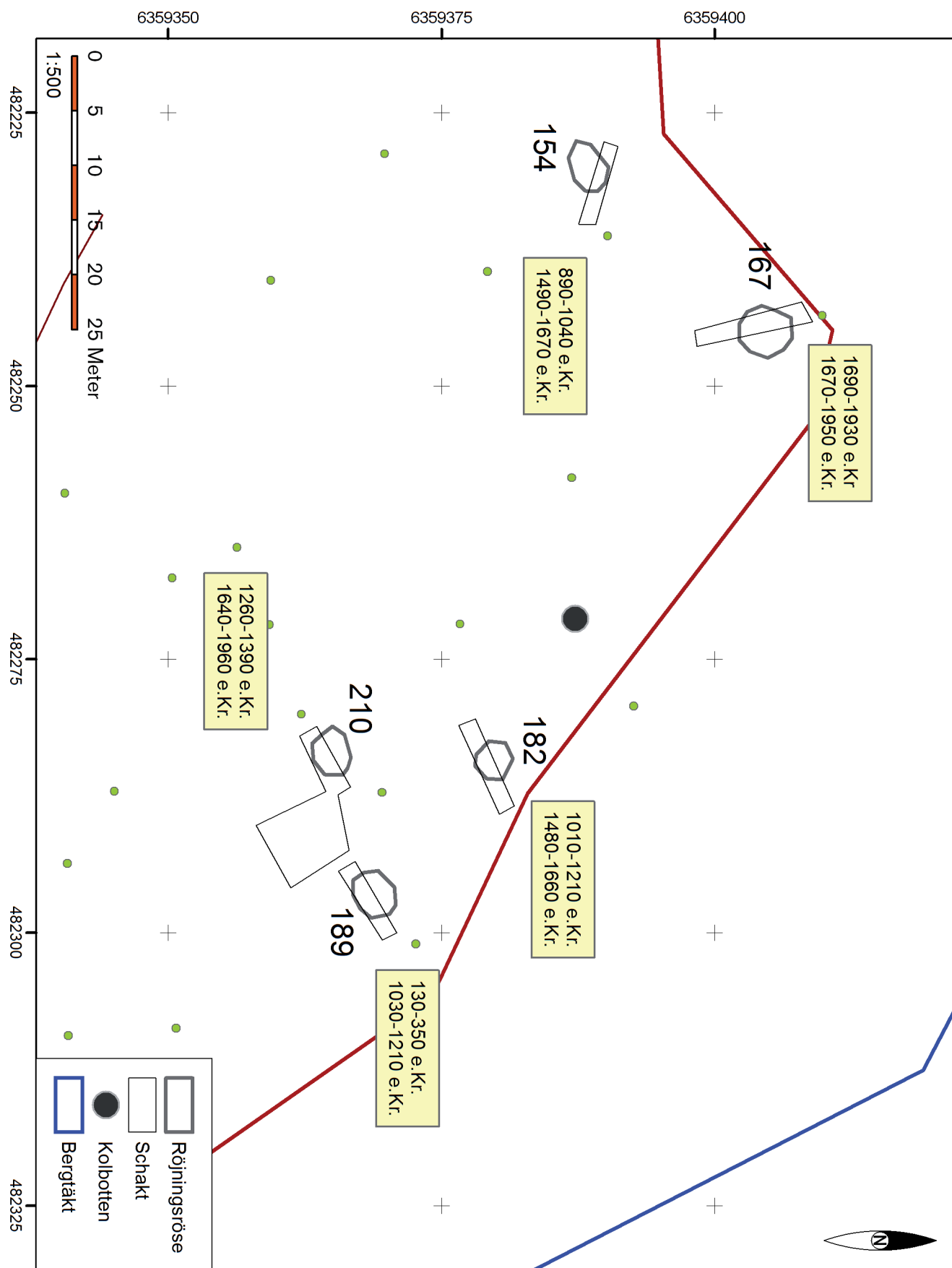
Flera av röjningsrösen, både de av yngre och äldre karaktär, visade sig när vi undersökte dem vara upplagda direkt på berg i dagen.

Röjningsrösen i sydöstra delen

De röjningsrösen som fanns i områdets sydöstra del hade en något äldre karaktär och de som undersöktes var 4–5 meter i diameter och med en markhöjd av 0,1–0,3 meter. De hade ”satt sig”, hade mer jordfyllning och inte lika mycket luft mellan stenarna.

De röjningsrösen som dokumenterades och provtogs i den sydöstra delen var: A154, A167, A182, A189 och A210 (FIGUR 2-4). Man kan i resultaten från ¹⁴C-dateringen se en röjningsfas i tidig medeltid men också spår av aktivitet under historisk tid.

Träslagen som kolet kom från var tall, gran, björk och en.

FIGUR 2. Röjningsrösen i sydöstra delen. Resultaten av ^{14}C -dateringen.

FIGUR 3 OCH 4. Övre bilden röjningsröse A189 i profil. Foto från sydöst. Nedre bilden röjningsröse A210 i profil. Foto från sydöst.

Röjningsrösen i nordvästra delen

De röjningsrösen som låg norr om vägen och i områdets nordvästra del var 3–9 meter i diameter och markhöjden var 0,4–0,6 meter. De hade ett yngre, toppigare utseende och en luftigare konstruktion med mindre andel jord (FIGUR 5-7).

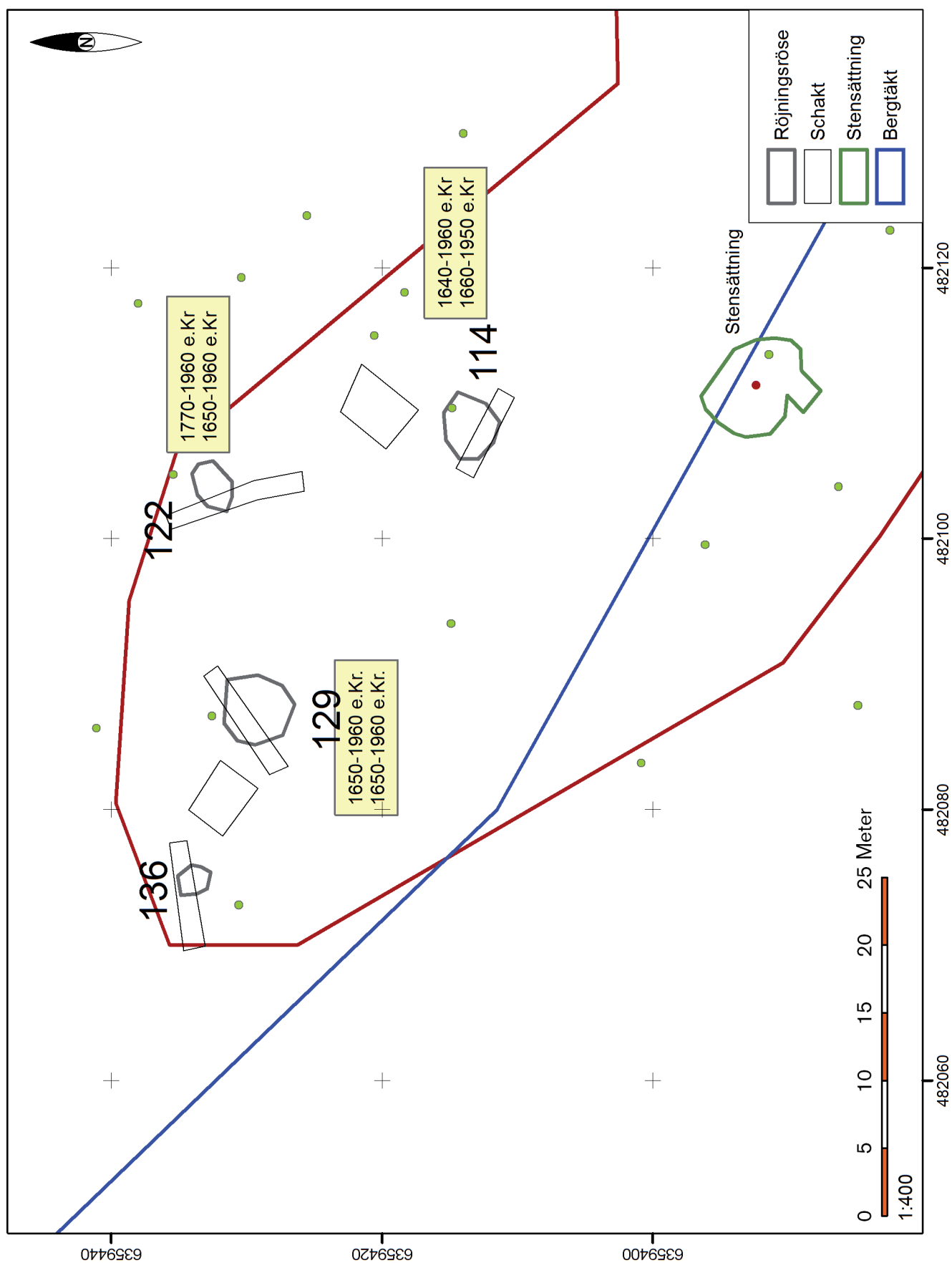
De röjningsrösen som dokumenterades och provtogs i den nordvästra delen var: A114, A122, A129 och A136. Tyvärr innehöll inte proven från A136 något analyserbart material. Alla röjningsrösen i den här delen av förundersökningsområdet var anlagda under sen historisk tid och träslagen kom från tall och gran.

Vedartsanalysen

De dominerande träslagen i de kolfragment som samlades in i röjningsrösena var tall och gran. Detta tyder på att det bör ha varit tät skog som röjdes vid anläggandet av röjningsrösena och därmed en första röjningsfas som vi har spåren från (BILAGA 1). Man kan dock se att det i de äldsta röjningsrösena, i den sydöstra delen, också förekommer inslag av björk och en vilket skulle kunna visa på att det längre tillbaka, under järnålder och tidig medeltid varit ett mer öppet landskap i området.

FIGUR 5. Röjningsröse A129 i profil. Foto från nordväst.

FIGUR 6. Rönjningsrösen i nordvästra delen. Resultaten av ^{14}C -dateringen.

FIGUR 7. Röjningsröse A122 i profil. Foto från väst.

Stensträngen

I samband med karteringen av röjningsröseområdet påträffades en stensträng. Den var 8 meter lång, 0,3–0,4 meter bred och intill 0,3 meter hög. Stensträngen låg i öst-västlig riktning i röjningsröseområdets södra begränsning och sammanföll i princip med dagens fastighetsgräns. Även om också dagens fastighetsgränser kan ha hög ålder gav den här stensträngen ett yngre intryck, det fanns också rester av ett stängsel i strängen. Stensträngen ligger utanför exploateringsområdet.

Odlingsytorna

I samband med att vi drog långschakt banade vi av några större ytor mellan röjningsrösen för att leta efter eventuella åkerindelningar. En avbaning gjordes vid de äldre röjningsrösen och två vid dem av yngre karaktär (FIGUR 2 OCH 6). Det vi kunde se under det här arbetet var endast att marken var röjd på sten, några tegindelningar påträffades alltså inte. Vi såg inte heller några andra anläggningar eller lämningar som till exempel boplatslämningar under avbaningen.

Stensättningen, fornlämning Hjärtlanda 98

Söder om vägen till bergtäkten påträffades ett röse av en annan karaktär än övriga i området (FIGUR 6). Läget tillsammans med storleken och formen gjorde att detta bedömdes som en grav. Under förundersökningen av röjningsröseområdet lades resurser på att torva av delar av röset för att kunna se stenmaterialet samt få en bättre bild av anläggningens form som visade sig vara en stensättning.

Stensättningen ligger i en sydvästsluttning, i ett något neddraget läge. Den är bevuxen med tre granar och en tall samt kraftigt övermossad. I norra kanten är den något skadad efter en breddning av vägen till bergtäkten.

Stensättningen är 8–9 meter i diameter och 0,1–0,4 meter hög. Den är uppbyggd av stenar i storleken 0,1–0,4 meter och de flesta större stenarna finns utmed kanten. Det finns en antydning till kantkedja på stensättningen men eftersom det också finns uppslängd röjningssten mot graven är det vanskligt att klart avgöra i det här skedet vilket som hör till vilken fas. Stensättningen omges av röjningsrösen som enligt ¹⁴C-datering och morfologi är från sen historisk tid. Stenfyllningen var något glesare i gravens västra del. Det kan eventuellt ha ett samband med anläggandet av eller förbättring av vägen. Graven har nu erhållit fornlämningsnummer 98, Hjärtlanda socken.

FIGUR 8. Stensättningen från sydväst.

Sammanfattning

I samband med att ett bergtäkt planeras att utvidgas i Hjärtlanda socken, Sävsjö kommun har en arkeologisk förundersökning genomförts i området. Inom området ligger fornlämning 94 som är fossil åker.

Under förundersökningen undersöktes och dokumenterades ett antal rösen som generellt visade sig vara från två tidsperioder, dels tidig medeltid, dels sen historisk tid.

I samband med den inledande karteringen av röjningsrösen påträffades också en tidigare okändstensättning i området.

Åtgärdsförslag

Vad gäller den fossila åkern anser Jönköpings läns museum att den är färdigundersökt. Den nu planerade utvidgningen av bergtäkten berör endast de röjningsrösen som är av yngre datum medan de av äldre karaktär, som är belägna i områdets sydöstra del, kan undvikas. Skulle de äldre röjningsrösen i framtiden bli föremål för exploatering kan en fördjupad analys genom en så kallad pollenpropp, en pollenanalytisk studie ur en mosslagerföljd, genomföras. En rekognosering för en sådan har gjorts i området (BILAGA 3).

Den nyupptäcktastensättningen och området runt denna skyddas genom att en jordvall läggs upp mellan bergtäkten och den väg som går söder om och till täkten.

Länsmuseet har samrått med Länsstyrelsen, som också gjort en besiktning på plats, angående åtgärdsförslagen.

FIGUR 9. Avbaning av de stenröjda ytorna mellan röjningsrösen. Här mellan A189 och A210.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-4484-2012
 Länsstyrelsens beslutsdatum: 2012-09-18
 Jönköpings läns museums dnr: 192/2012
 Beställare: Swerock AB
 Rapportansvarig: Anna Ödeén
 Fältansvarig: Jan Borg
 Fältpersonal: Jan Borg, Fredrik Engman &
 Anna Ödeén
 Fältarbetstid: 2012-11-06–2012-11-09
 Län: Jönköpings län
 Kommun: Sävsjö kommun
 Socken: Hjärtlanda socken
 Fastighetsbeteckning: Sjöberg 1:2
 Belägenhet: 63E 5iN
 Koordinater: N 6359300, E 482200
 Koordinatsystem: Sweref 99 TM
 Undersökningsyta: 13 600 m²
 Fornlämningsnummer: RAÄ 94
 Fornlämningstyp: Fossil åker, grav
 Tidsperiod: Järnålder, historisk tid
 Tidigare undersökningar: Dnr 403/2000

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

Agertz, J. 2008. *Om ortnamn i Jönköpings län. Småländska kulturbilder 2008*. Meddelanden från Jönköpings läns hembygdsförbund och stiftelsen Jönköpings läns museum LXXVII.

Engman, F. 2001. *Kolning, boplats och fossil åker - etablering av bergtäkt inom fastigheten Sjöberg 1:2*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2001:10. Jönköping.

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv. Jönköping.

Kartunderlag

06-hla-3. Kusås, mätning 1809.

06-hla-14. Kusås, laga skifte 1856.

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1311

2013-02-08

Vedartsanalyser på material från Jönköpings län, Hjärtlanda sn. Raä 94 Sjöberg 192/12.

Uppdragsgivare: Anna Ödeén/Jönköpings läns museum

Arbetet omfattar arton kolprover från ett område med röjningsrösen. I området påträffades också en stensättning. Den preliminära dateringen är osäker.

De flesta proverna innehåller mycket små kolfragment, vilket är vanligt vid provtagning under röjningsrösen. De innehåller kol från tall, gran, björk och en. Tall och gran förekommet i sex av proverna var medan björk förekommer i två och en i ett. Proven från röse 122 innehåller bara förkolnade rester av bark eller näver och proven från röse 136 innehåller inget analyserbart kol överhuvudtaget.

Dominansen för tall och gran tyder på att det är tät skog som röjts före anläggandet av rösena. Det borde alltså vara en första röjningsfas ni funnit spår från. Om landskapet redan varit uppodlat kan man förvänta sig att fler lövträd hade varit representerade i materialet.

Tall och gran blir gamla i sig och kan orsaka hög egenålder vid dateringen. Troligtvis kommer proven med björk och en att ge mer tillförlitliga dateringar.

Analysresultat Sjöberg 192/12

Röse	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
114	Pk1	Odlingsröse	2,0g	<0,1g 3 bitar	Tall 3 bitar	Tall 9mg	
114	Pk2	Odlingsröse	10,3g	<0,1g 1 bit	Tall 1 bit	Tall 5mg	
122	Pk1	Odlingsröse	<0,1g	<0,1g 1 bit	Bark 1 bit	Bark 1mg	
122	Pk2	Odlingsröse	0,4g	<0,1g 2 bitar	Bark/Näver 2 bitar	Bark/Näver 2mg	
129	Pk1	Odlingsröse	0,6g	<0,1g 3 bitar	Gran 3 bitar	Gran 6mg	
129	Pk2	Odlingsröse	0,3g	<0,1g 1 bit	Tall 1 bit	Tall 31mg	
136	Pk1	Odlingsröse	0,3g	Inget analyserbart	-	-	
136	Pk2	Odlingsröse	0,6g	Inget analyserbart	-	-	
154	Pk1	Odlingsröse	0,6g	<0,1g 1 bit	Björk 1 bit	Björk 7mg	
154	Pk2	Odlingsröse	3,2g	<0,1g 2 bitar	Tall 2 bitar	Tall 6mg	
167	Pk1	Odlingsröse	0,1g	0,1g 5 bitar	Gran 5 bitar	Gran 16mg	
167	Pk2	Odlingsröse	0,3g	0,1g 1 bit	Tall 1 bit	Tall 17mg	
182	Pk1	Odlingsröse	1,0g	<0,1g 1 bit	En 1 bit	En <1mg	
182	Pk2	Odlingsröse	2,0g	<0,1g 2 bitar	Gran 1 bit Tall 1 bit	Gran 2mg	
189	Pk1	Odlingsröse	0,4g	0,2g 2 bitar	Björk 2 bitar	Björk 9mg	
189	Pk2	Odlingsröse	0,3g	<0,1g 1 bit	Gran 1 bit	Gran <1mg	
210	Pk1	Odlingsröse	0,2g	<0,1g 2 bitar	Gran 2 bitar	Gran 3mg	
210	Pk 2	Odlingsröse	<0,1g	<0,1g 6 bitar	Gran 6 bitar	Gran 9mg	

Erik Danielsson/VEDLAB
Tfn: 0570/420 29

Kattås
E-post: vedlab@telia.com

670 20 GLAVA
www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Björk Glasbjörk Vårtbjörk	<i>Betula sp.</i> <i>Betula pubescens</i> <i>Betula pendula</i>	300 år	Glasbjörken är knuten till fuktig mark gärna i närhet till vattendrag. Vårtbjörken är anspråkslös och trivs på torr näringsfattig mark. Båda arterna är ljuskrävande.	Stark och seg ved. Redskap, asklut, träkol. Ger mycket glöd.	Glasbjörk bildar även underarten Fjällbjörk. Förutom veden har nävern haft stor betydelse som råmaterial till slöjd.
En	<i>Juniperus communis</i>	2000 år	Anspråkslös, gärna soliga växtplatser	Veden seg och motståndskraftig mot röta. Stängselstolpar, kärl	Den aromatiska veden har använts till rökning av kött och fisk. Den höga åldern uppnås bara i undantagsfall.
Gran	<i>Picea abies</i>	350 år	Trivs på näringsrika jordar. Tål beskuggning bra och konkurrerar därför lätt ut andra arter	Lätt och lös men ganska seg ved. Ofta rakvuxen. Ganska motståndskraftig mot röta. Stolpar golvbrädor störrar lieskaft, korgar	Bark till taktäckning. Granbarr till kreatursfoder
Tall	<i>Pinus silvestris</i>	400 år	Anspråkslös men trivs på näringsrika jordar. Den är dock ljuskrävande och blev snabbt utkonkurrerad från de godare jordarna när granen kom	Stark och hållbar. Konstruktionsvirke, stolpar, pålar, båtbygge, kärl (ej för mat) takspån, tjärbloss, träkol, tjärbränning	Underbarken till nödmjöl, årsskott kokades för C-vitaminerna. Även som kreatursfoder

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomi 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färska vedprover.

UPPSALA
UNIVERSITET

Uppsala 2013-05-30

Anna Ödeén
Jönköpings läns museum
Box 2133
550 02 Jönköping

Angströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Angströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 59

Telefax:
018 – 55 57 36

Hemsida:
<http://www.angstrom.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Resultat av ^{14}C datering av träkol från Sjöberg 1:2, RAÄ 94, Hjärtlanda socken, Sävsjö kommun, Småland.

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ^{14}C -innehållet förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO_2 -gas, som i sin tur konverteras till fast grafit genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\text{‰ VPDB}$	^{14}C age BP
Ua-46025	PK 1 i röjningsröse 114	-26,0	203 ± 30
Ua-46026	PK 2 i röjningsröse 114	-25,0	139 ± 30
Ua-46027	PK 1 i röjningsröse 122	-25,1	4 ± 30
Ua-46028	PK 2 i röjningsröse 122	-25,6	185 ± 30
Ua-46029	PK 1 i röjningsröse 129	-24,1	170 ± 30
Ua-46030	PK 2 i röjningsröse 129	-24,3	179 ± 30
Ua-46031	PK 1 i röjningsröse 154	-25,8	1 033 ± 31
Ua-46032	PK 2 i röjningsröse 154	-20,7	286 ± 30
Ua-46033	PK 1 i röjningsröse 167	-28,2	69 ± 30
Ua-46034	PK 2 i röjningsröse *	-27,8	129 ± 30
Ua-46035	PK 1 i röjningsröse 182	-21,9	945 ± 44
Ua-46036	PK 2 i röjningsröse 182	-25,0	299 ± 30
Ua-46037	PK 1 i röjningsröse 189	-24,3	1 774 ± 30
Ua-46038	PK 2 i röjningsröse 189	-24,6	906 ± 32
Ua-46039	PK 1 i röjningsröse 210	-24,0	686 ± 30
Ua-46040	PK 2 i röjningsröse 210	-25,8	187 ± 30

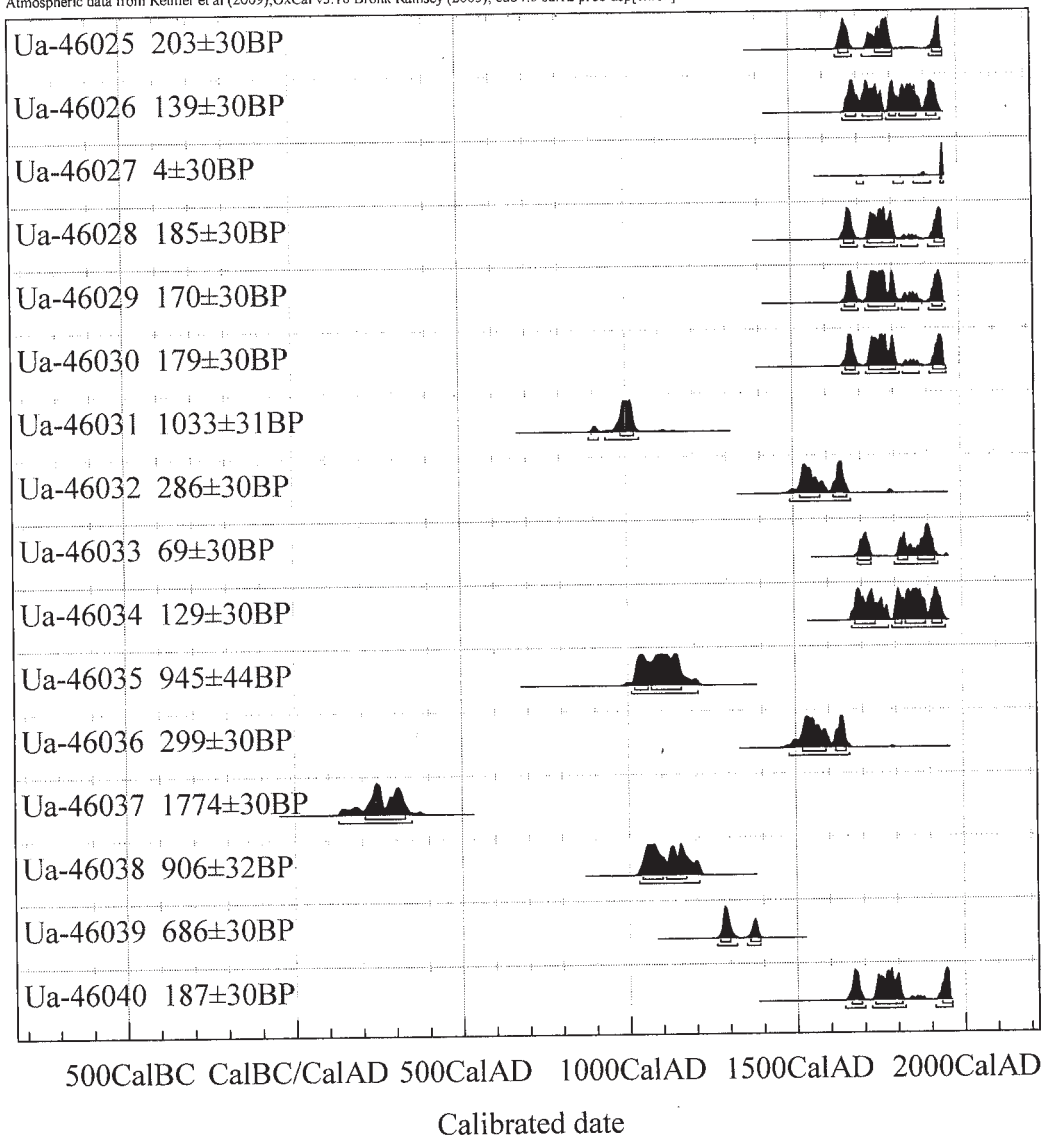
* Uppgift om anläggningsnummer saknas.

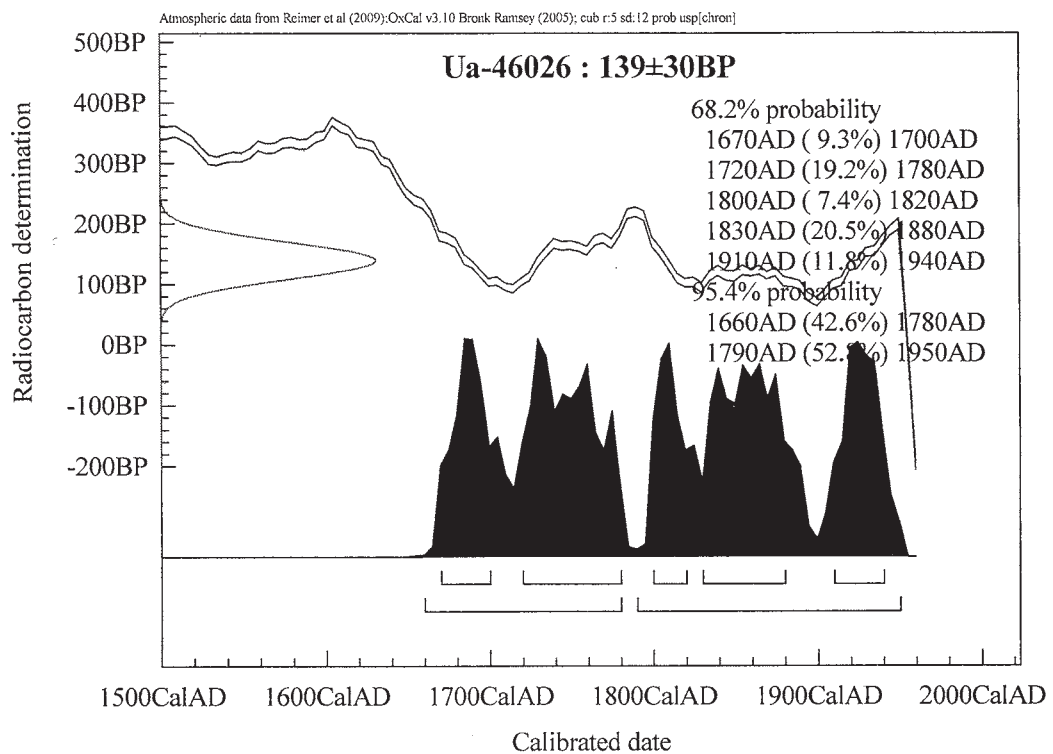
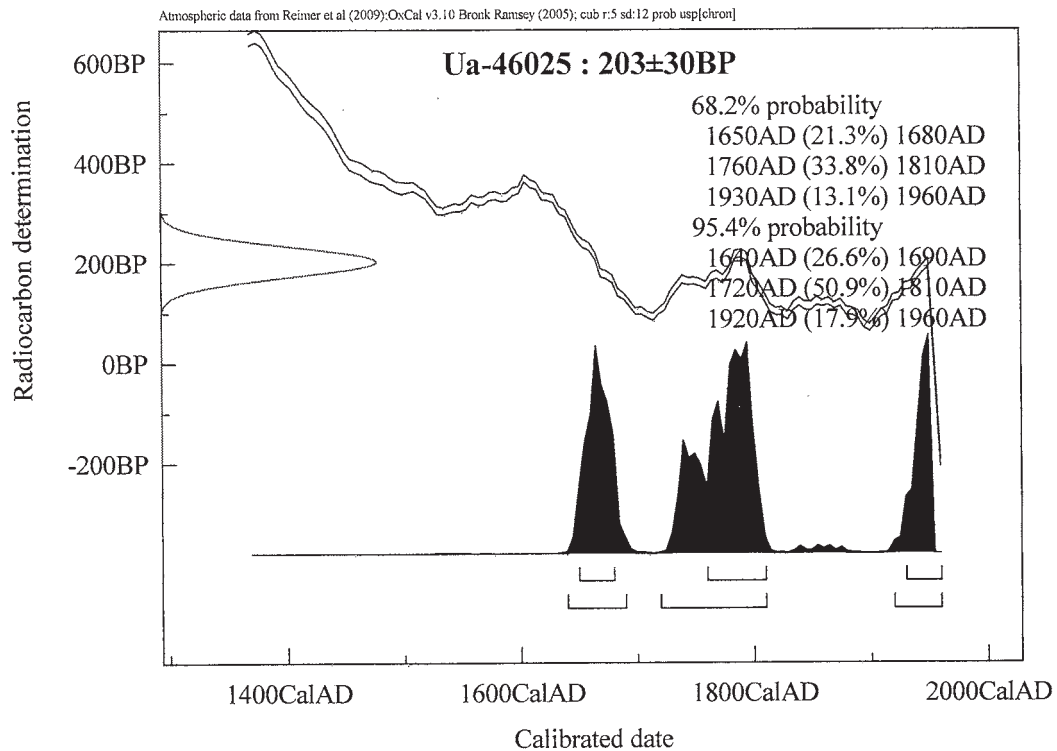
Med vänlig hälsning

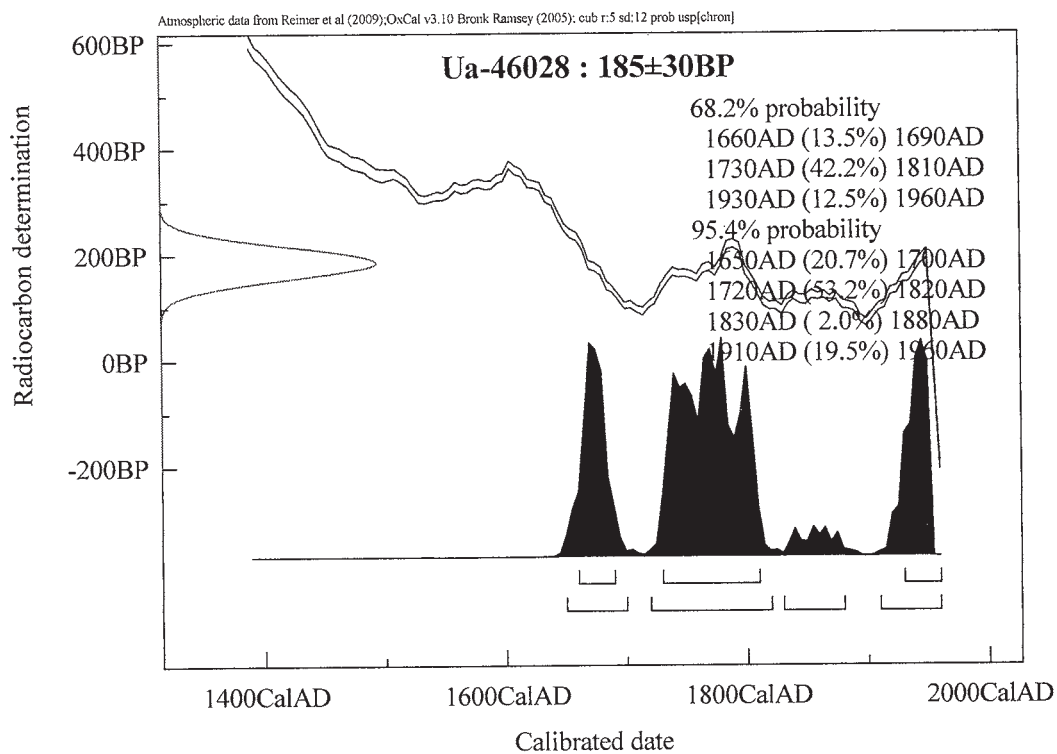
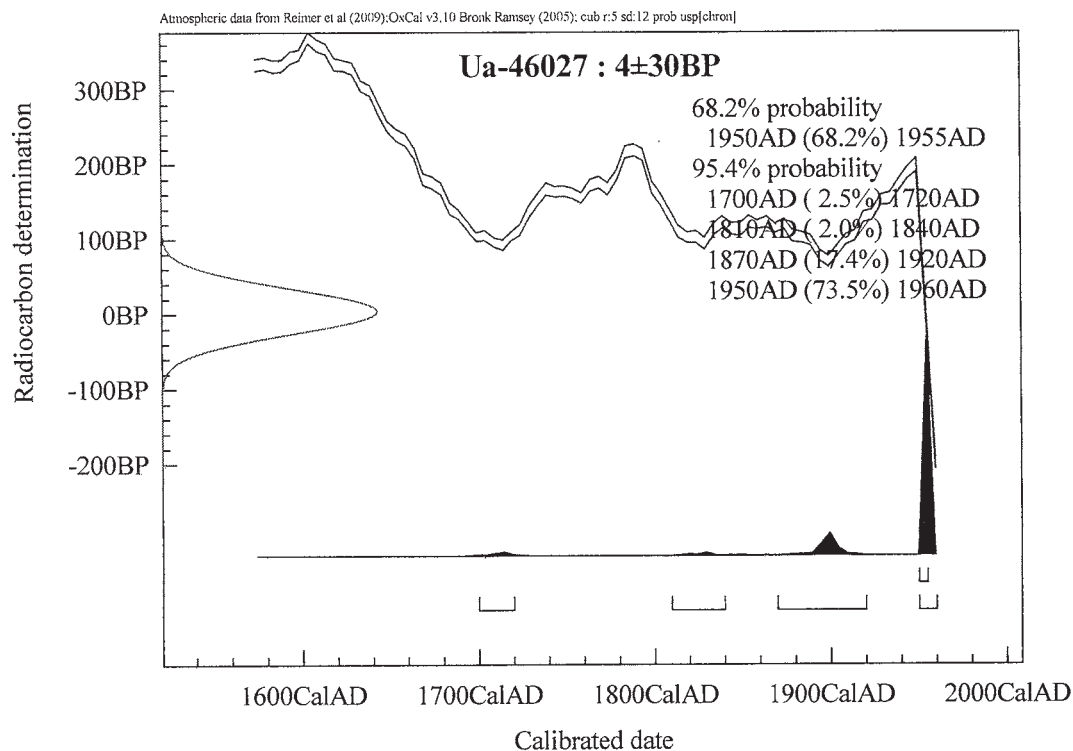
Göran Possnert

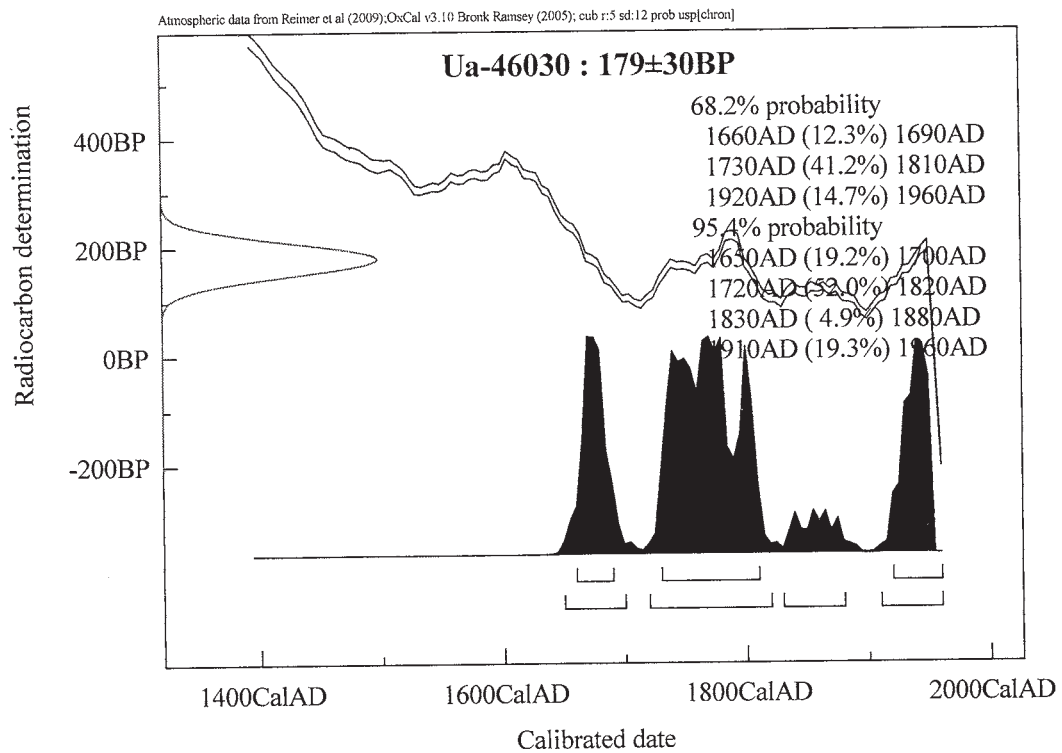
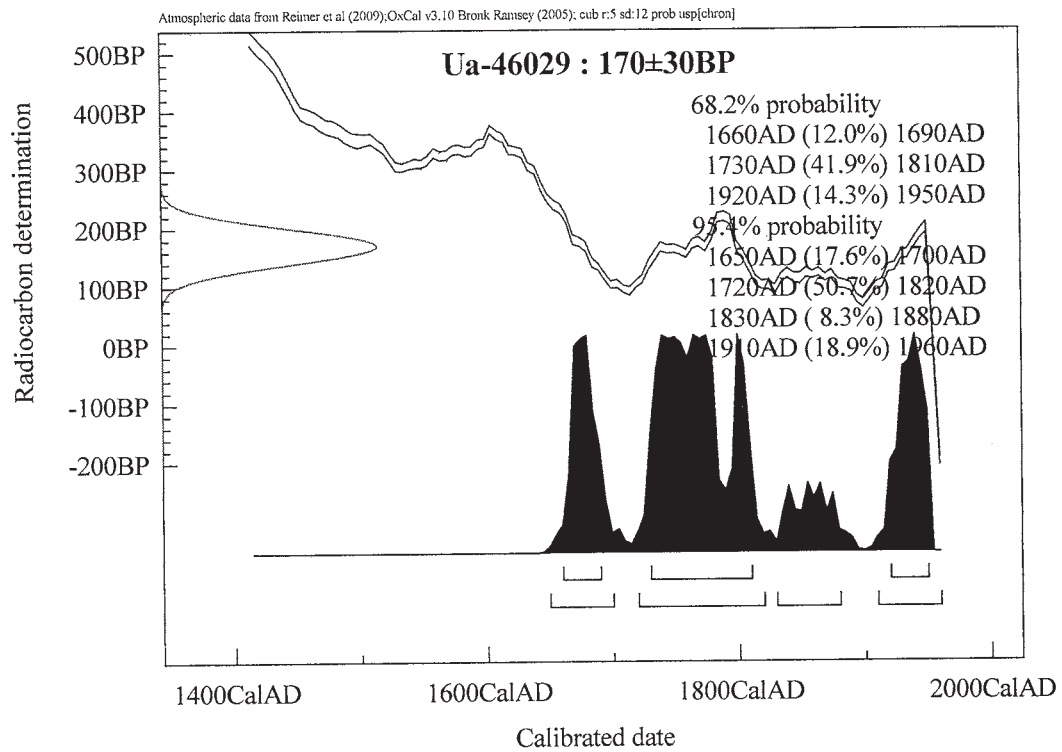
Göran Possnert/ Ingela Sundström

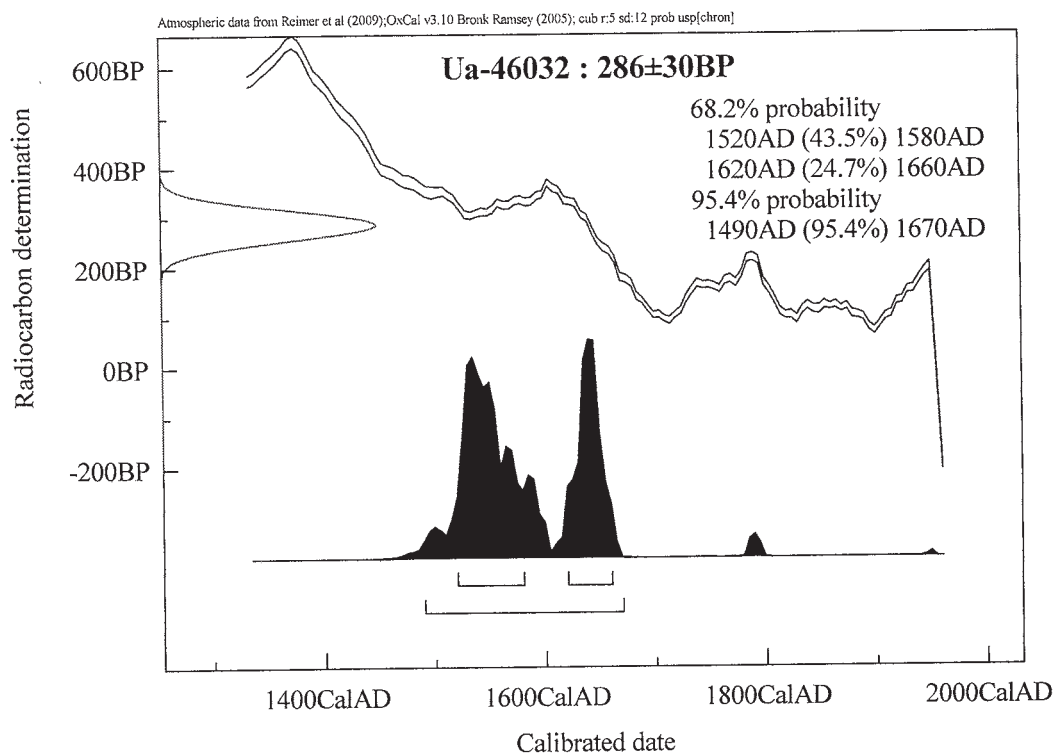
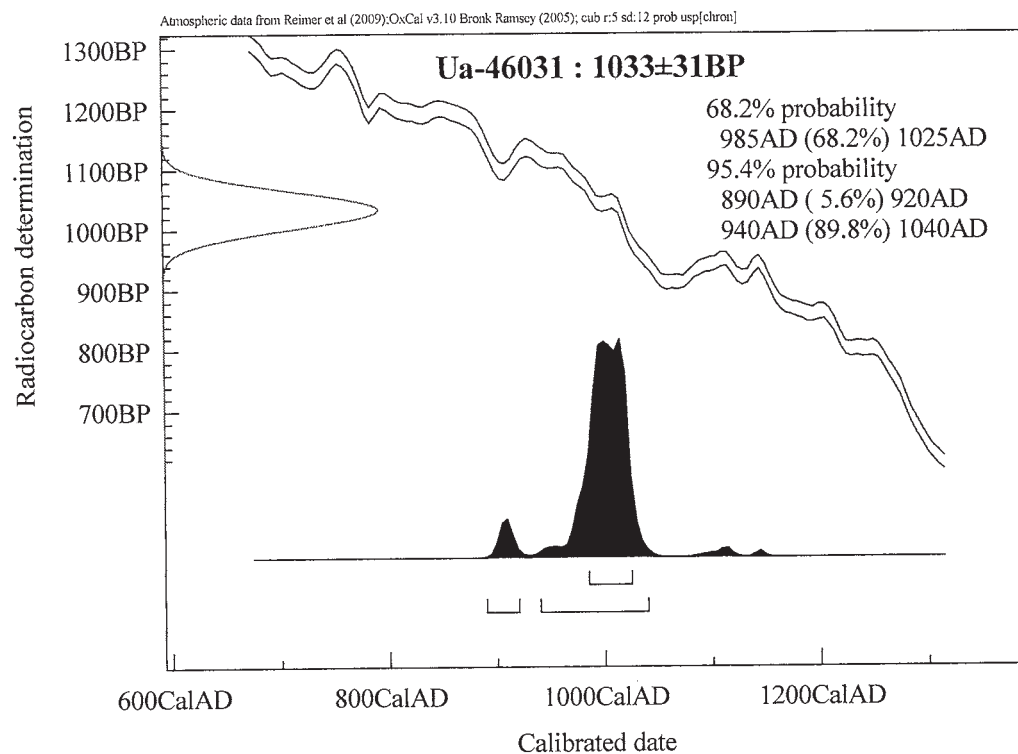
Atmospheric data from Reimer et al (2009); OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp[chron]

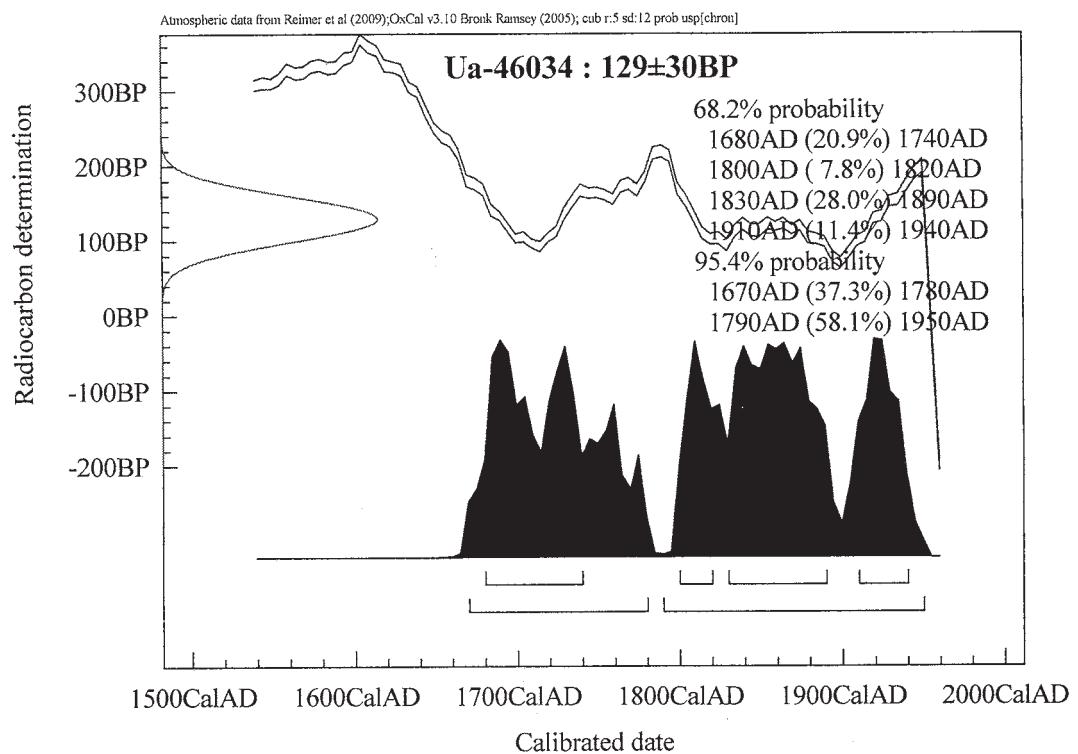
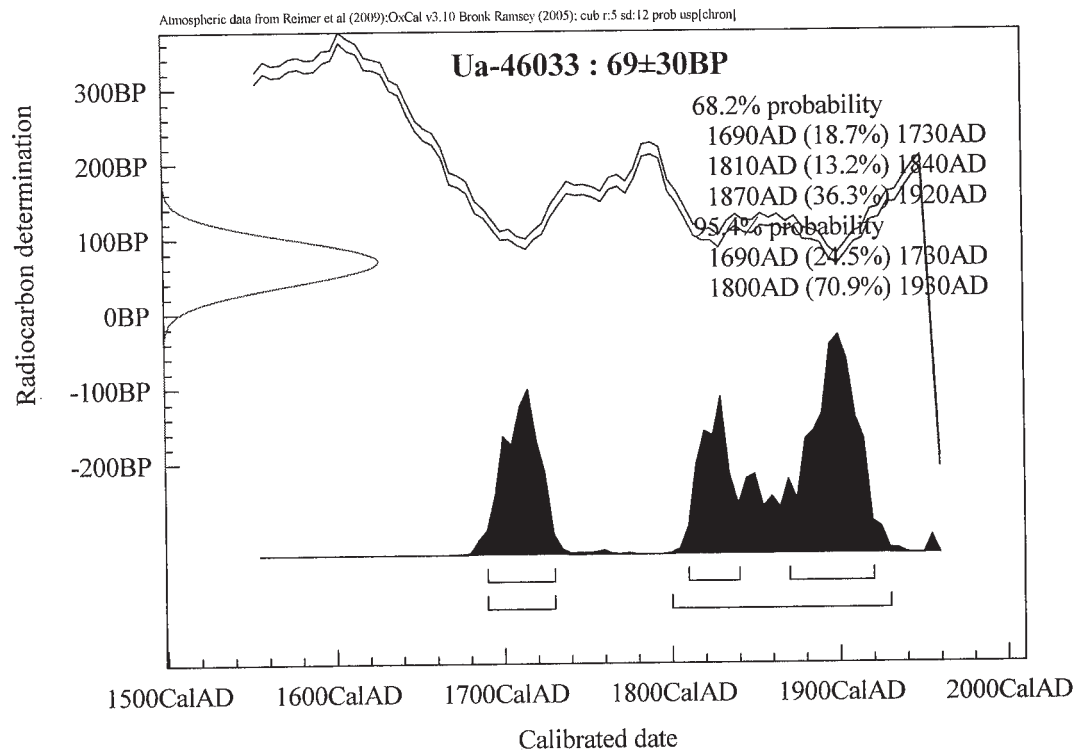

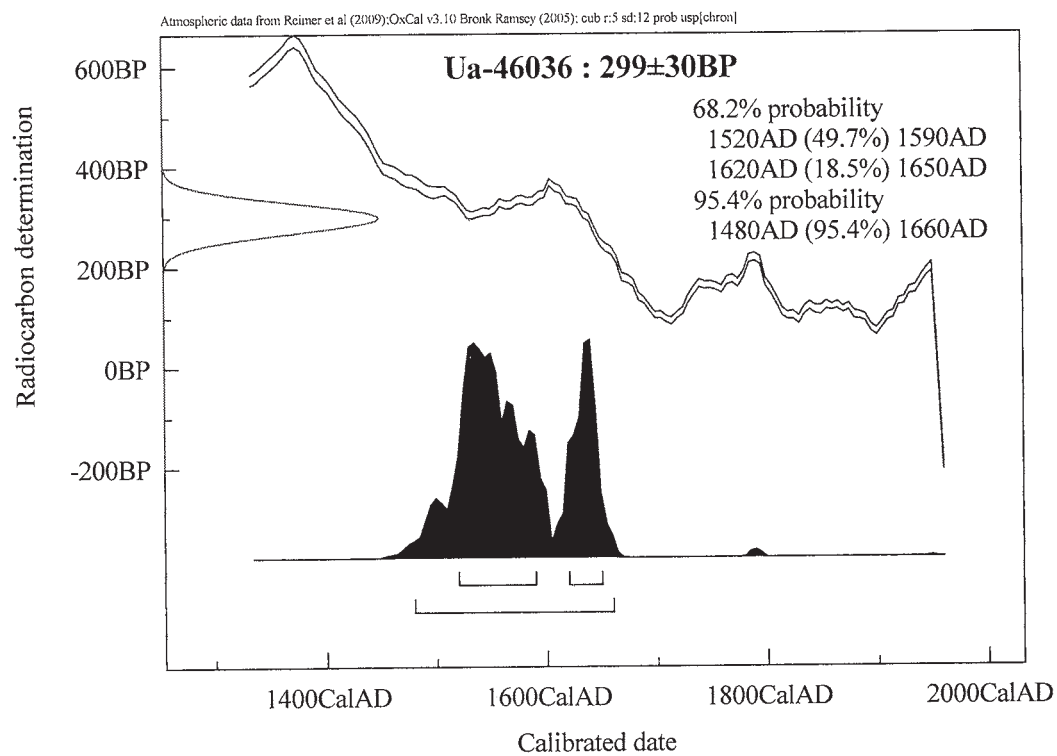
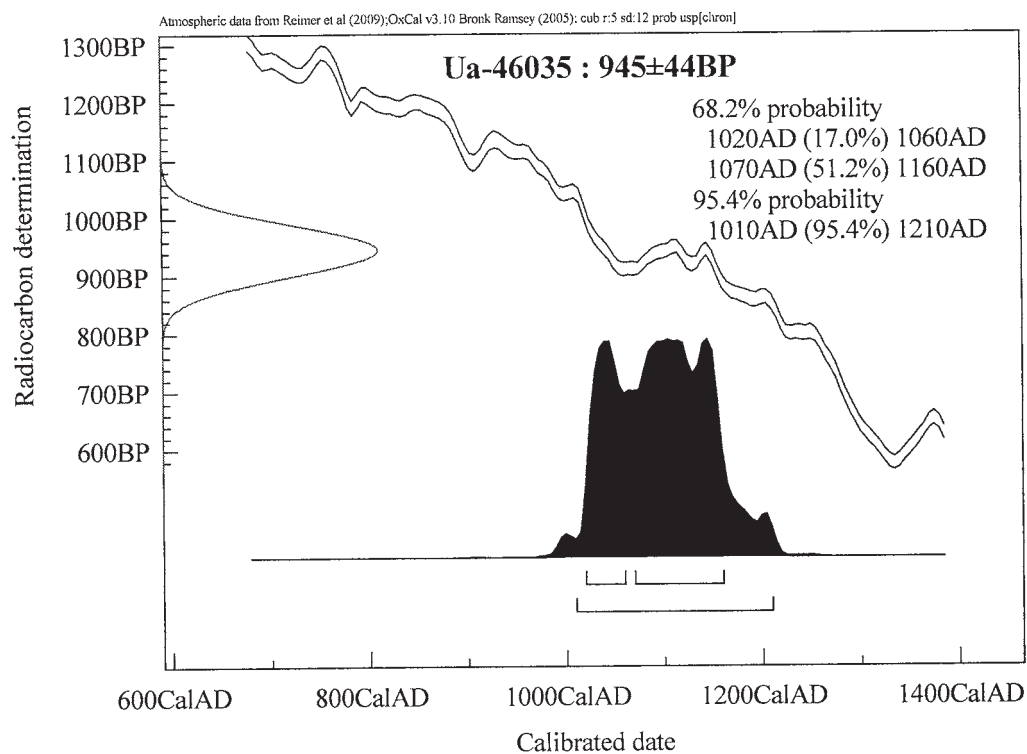

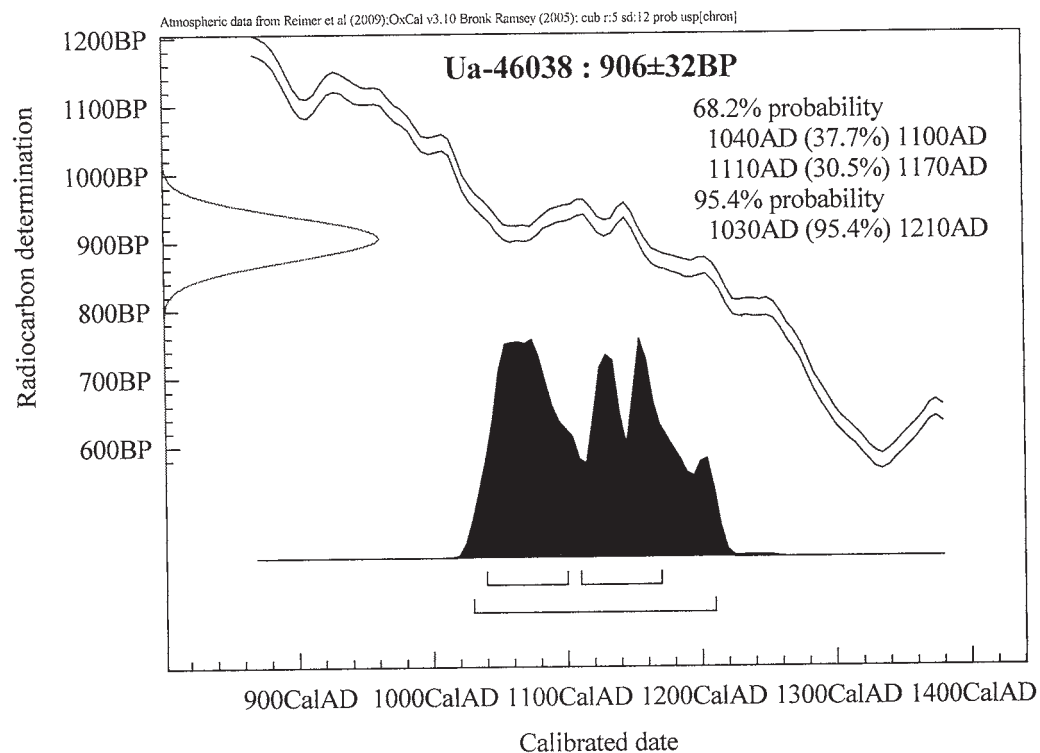
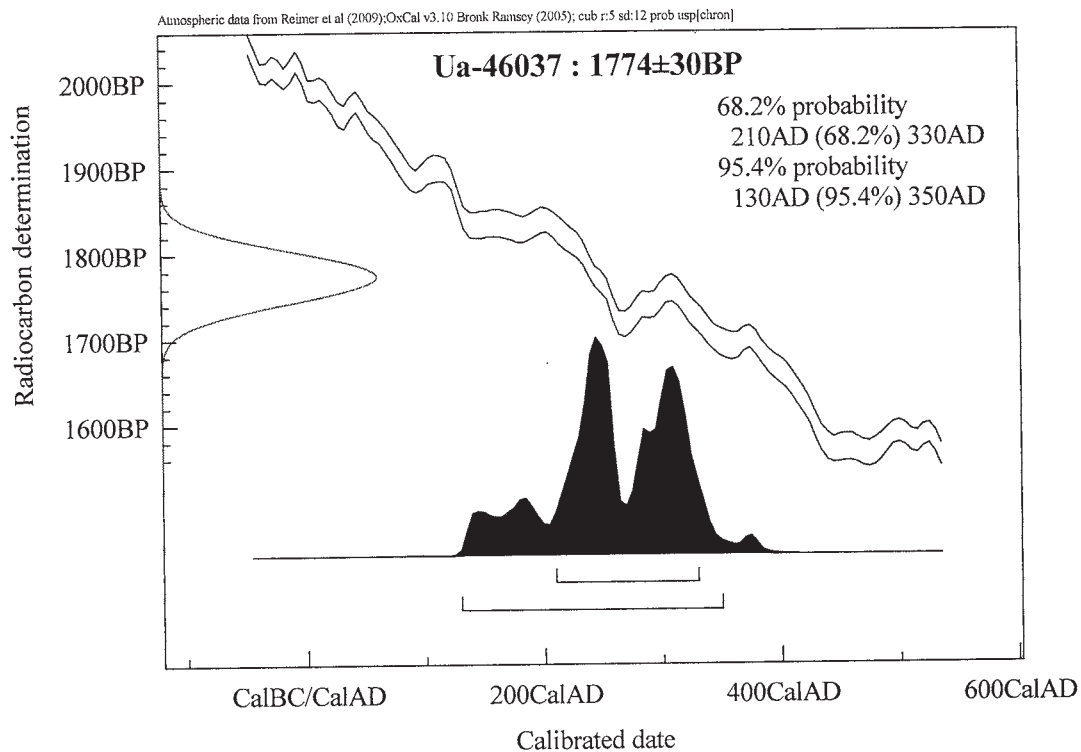

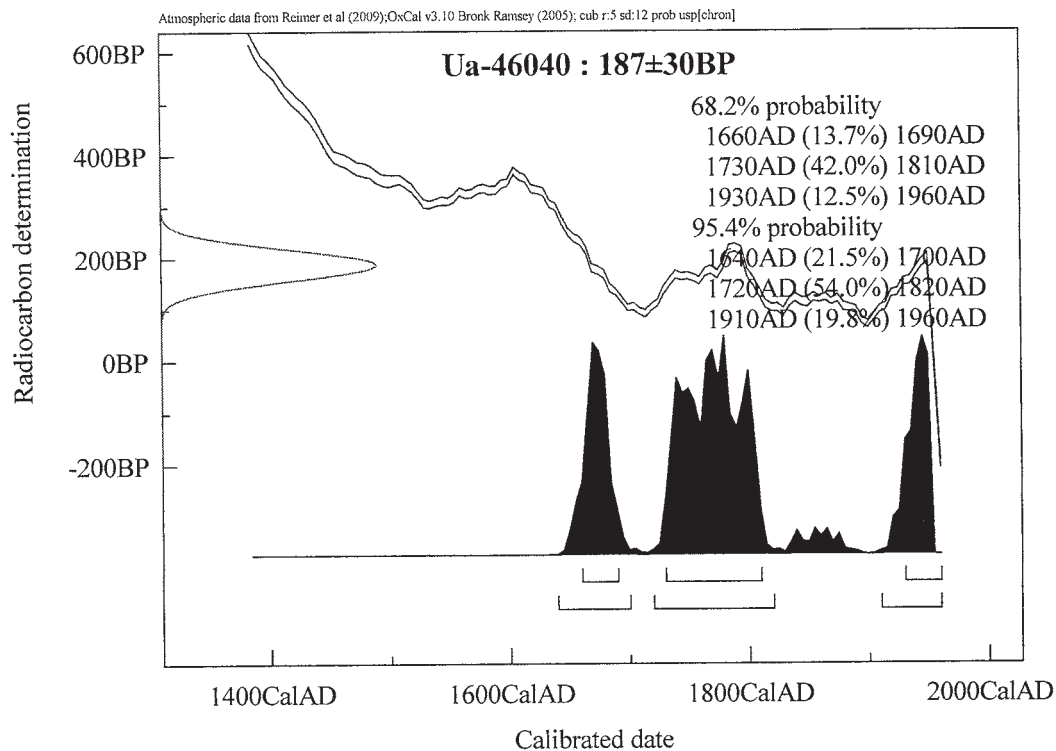
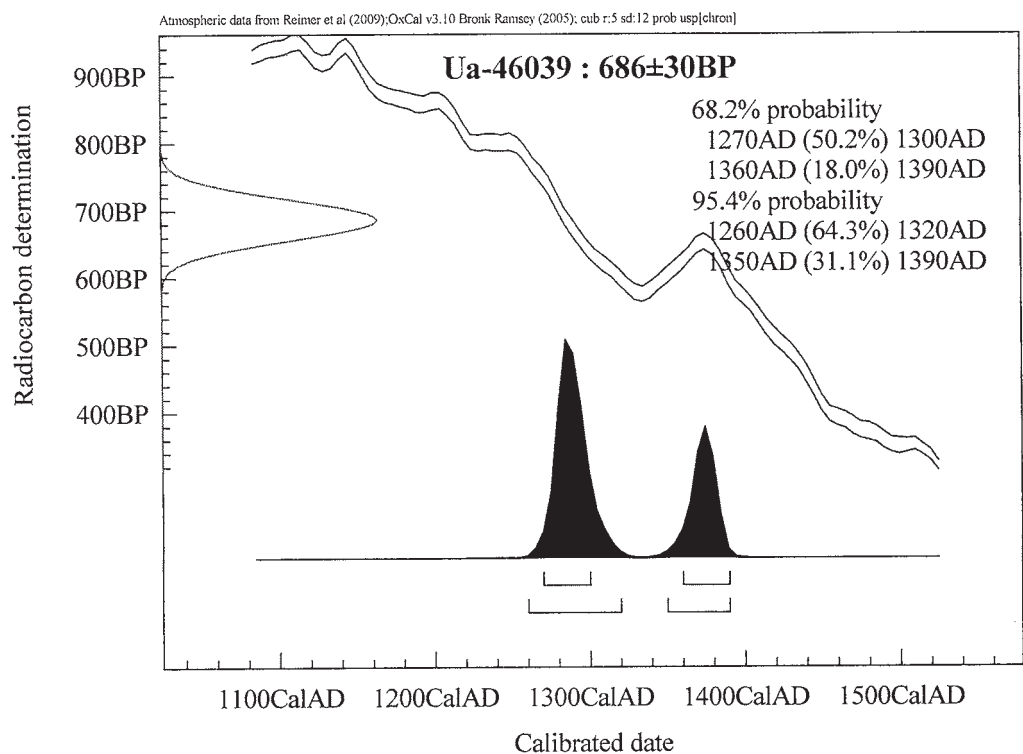

Rekognosering av torvmarker vid fornlämningen Hjärtlanda 94 i Sävsjö kommun

Uppdragsgivare: Jönköpings läns museum, Jönköping
Kontaktperson hos uppdragsgivaren: Jan Borg

Uppdraget är utfört av:

Leif Björkman

Viscum pollenanalys & miljöhistoria
Bodavägen 16
571 42 Nässjö

Telefon: 0380-73035
E-post: leif.bjorkman@viscum.se
Hemsida: <http://www.viscum.se>

Nässjö, 2012-11-19

Bilden på framsidan visar en vy över bergtäkten som angränsar fornlämningen Hjärtlanda 94. I bakgrunden skymtar en av de bedömda torvmarkerna (Lokal 1) som utgörs av ett öppet starrkärr. Foto: Leif Björkman.

Inledning

På uppdrag av Jönköpings läns museum har Leif Björkman, *Viscum* pollenanalys & miljöhistoria, utfört en rekognosering av torvmarker som är lämpliga för pollenanalytiska studier i närheten av fornlämningen Hjärtlanda 94 (figur 1), som ligger drygt 2 km sydost om Sävsjö. Fornlämningen utgörs av ett område med röjningsrösen. Rekognoseringen har utförts i samband med en arkeologisk förundersökning av röseområdet som är föranledd av en utökning av en befintlig bergtäkt (figur 2).

Metodik

Syftet med rekognoseringen har varit att lokalisera torvmarker med lämpliga lagerföljder i närheten av röseområdet som skulle kunna utgöra en utgångspunkt för en pollenanalytisk undersökning, och där ett eventuellt framtaget pollendiagram har potential att belysa markanvändningen och vegetationsutvecklingen i området under de senaste 2000 åren. Vid rekognoseringen, som ägde rum den 15/11 2012, bedömdes alla torvmarker som finns markerade på den topografiska kartan och som ligger inom en radie av ca 300 m från den aktuella fornlämningen. Torvmarkernas mäktighet uppskattades med en sticksond som var 70 cm lång. Någon provtagning av lagerföljderna gjordes däremot inte.

Resultat

Vid rekognoseringen bedömdes totalt fem torvmarker (lokaler) som ligger i närområdet av fornlämningen (se figur 1 och tabell 1).

Lokal 1: är ett större kärr med öppen starrvegetation drygt 200 m norr om röseområdet (figur 3). Lagerföljden utgörs av kärrtorv. Det har en torvmäktighet som överstiger 70 cm. Man kan därför uppskatta att lagerföljden tidsmässigt bör omfatta minst 1000 år. Lokalen bedöms därför ha god potential för en pollenanalytisk undersökning.

Lokal 2: är en större mosse med tallsumpskog drygt 150 m öster om fornlämningen. Lagerföljden utgörs av vitmosstorv. Den har en torvmäktighet som överstiger 70 cm. Lagerföljden bör tidsmässigt omfatta betydligt mer än 1000 år. Lokalen är påverkad av torvtäkt (figur 4), som i viss mån påverkar dess potential för en pollenanalytisk studie. Torvtäkt medför vanligen att lagerföljden, åtminstone upptill, kompakteras till följd av dränering och en sänkt grundvattenyta. Lokalen är möjlig att använda för en pollenanalys, men utgör inget förstahandsval om det finns bättre lagerföljder i området.

Lokal 3: är en större mosse med gles tallsumpskog drygt 200 m sydost om röseområdet. Den utgör en del av samma mosse som lokal 2, men är till skillnad från den lokalen inte påverkad av torvtäkt (figur 5). Lagerföljden utgörs av vitmosstorv. Den har en torvmäktighet som överstiger 70 cm. Lagerföljden bör tidsmässigt omfatta betydligt mer än 1000 år. Lokalen bedöms ha god potential för en pollenanalytisk undersökning.

Lokal 4: är ett mindre kärr med blandsumpskog med inslag av björk, tall och gran strax sydost om fornlämningen (figur 6). Lagerföljden utgörs av kärrtorv. Kärret är tämligen grunt och har en torvmäktighet som varierar mellan 30 och 50 cm. På något ställe uppmättes dock drygt 60 cm. Lagerföljden omfattar tidsmässigt ungefär 500 år, eventuellt något längre tid.

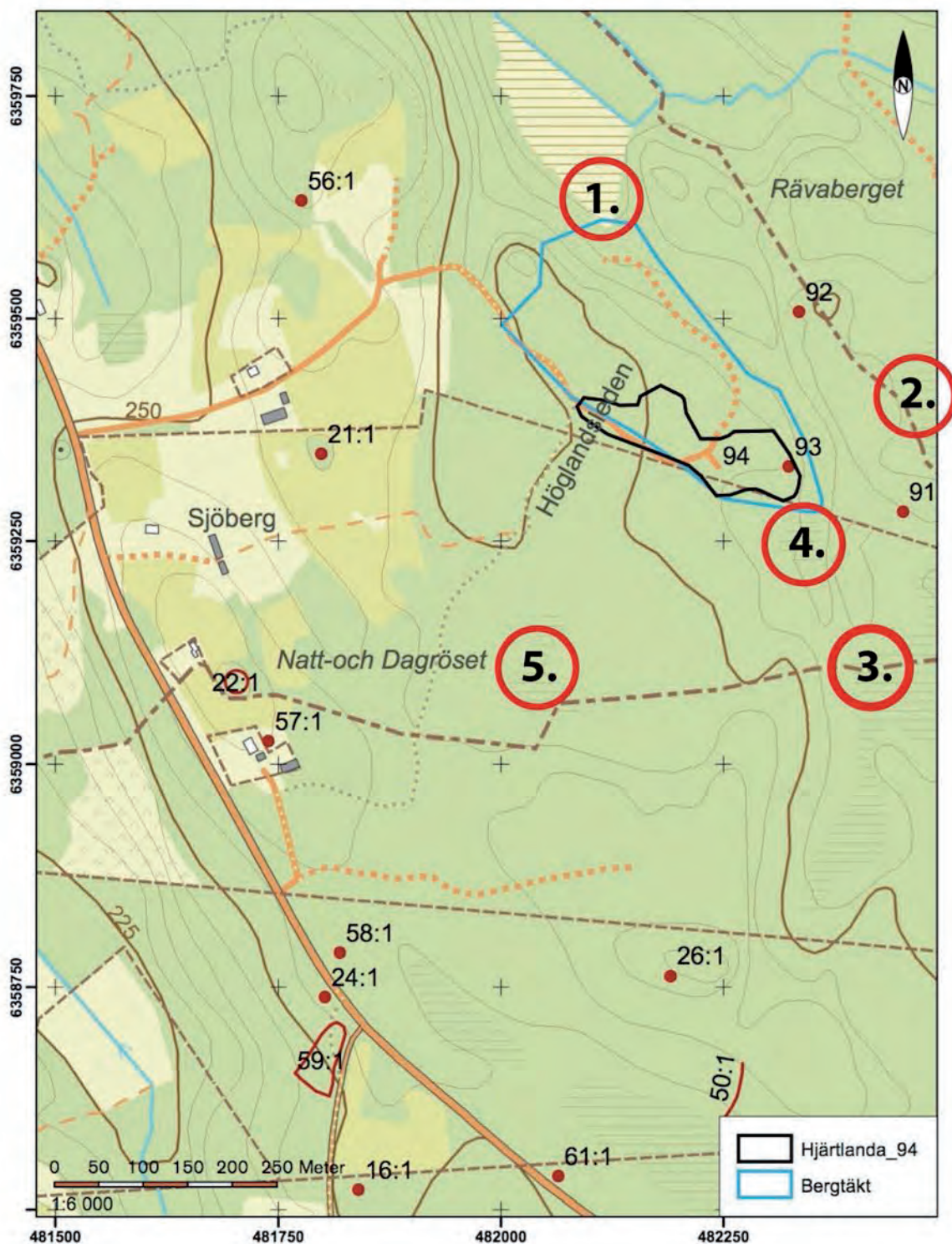
På grund av den korta lagerföljden bedöms lokalen ha mindre god potential för en pollenanalytisk undersökning. Den är dock fullt användbar för studier av utvecklingen under de senaste 500 åren.

Lokal 5: är ett mindre kärr med barrsumpskog med tall och gran drygt 200 m sydväst om röseområdet (figur 7). Lagerföljden utgörs av kärrtorv. Det har en torvmäktighet som överstiger 70 cm. Lagerföljden bör tidsmässigt omfatta minst 1000 år. Lokalen bedöms ha god potential för en pollenanalytisk undersökning.

Slutord

Rekognoseringen av torvmarker vid fornlämningen Hjärtlanda 94 visar att det finns flera potentiella lagerföljder i området som skulle kunna användas som utgångspunkt för en pollenanalytisk undersökning (se figur 1). Totalt bedömdes fem torvmarker (lokaler), varav tre ansågs ha god potential för en pollenanalys (tabell 1). Det gäller lokal 1, 3 och 5 som samtliga bedömdes ha lagerföljder som täcker mer än 1000 år. De andra lokalerna bedömdes vara mindre lämpliga eftersom de påverkats av torvtäkt (lokal 2), eller har en för kort lagerföljd (lokal 4). Om det blir aktuellt att utföra en pollenanalytisk studie i området rekommenderas att man med hjälp av en ryssborr (torvprovtagare) provborrar lokalerna med god potential för att på så sätt bedöma vilken av dem som bäst lämpar sig för analys.

Figurer

Figur 1. Detaljerad karta över området vid fornlämningen Hjartlanda 94, som ligger ca 2 km sydost om Sävsjö. De bedömda torvmarkerna har markerats med röda cirklar (se också tabell 1). Kartunderlaget har erhållits från Jönköpings läns museum.

Figur 2. Vy över bergtäkten vid fornlämningen Hjärtlanda 94. Området med röjningsrösen återfinns ovanför täkten i bakgrunden av bilden. Foto: Leif Björkman.

Figur 3. Norr om fornlämningen ligger ett öppet starrkärr (Lokal 1). Det bedöms ha god potential för en pollenanalytisk undersökning. Foto: Leif Björkman.

Figur 4. Öster om röseområdet ligger en större mosse där det finns omfattande spår efter torvtäkt (Lokal 2). Den bedöms ha mindre god potential för en pollenanalys. Foto: Leif Björkman.

Figur 5. Sydost om fornlämningen ligger en mosse med tallsumpskog (Lokal 3) som har god potential för en pollenanalytisk undersökning. Foto: Leif Björkman.

Figur 6. Strax sydost om röseområdet ligger ett mindre kärr med blandsumpskog (Lokal 4) som har en tämligen kort lagerföljd. Det bedöms ha mindre god potential för en pollenanalys. Foto: Leif Björkman.

Figur 7. Sydväst om fornlämningen ligger ett mindre kärr med barrsumpskog (Lokal 5) som bedöms ha god potential för en pollenanalys. Foto: Leif Björkman.

Tabeller

Tabell 1. Kortfattad redovisning av de rekognoserade torvmarkerna (lokalerna) vid fornlämning 94 samt en bedömning av deras potential för en pollenanalytisk undersökning (se också figur 1). Koordinaten för provpunkten har bestämts med en GPS-mottagare.

Lokal	Typ	Vegetation	Lagerföljd	Provpunktens koordinat (SWEREF 99 TM)	Potential för pollenanalys
1	kärr	öppen starrvegetation	> 70 cm, kärrtorv	N6359671, E482098; ±5 m	god
2	mosse	tallsumpskog	> 70 cm, vitmosstorv	N6359375, E482488; ±4 m	mindre god (torvtäkt)
3	mosse	tallsumpskog	> 70 cm, vitmosstorv	N6359086, E482423; ±3 m	god
4	kärr	blandsumpskog	≤ 60 cm, kärrtorv	N6359252, E482340; ±4 m	mindre god (kort lagerföljd)
5	kärr	barrsumpskog	> 70 cm, kärrtorv	N6359128, E482060; ±5 m	god

I samband med att en bergtäkt planerades att utökas gjordes en arkeologisk förundersökning i Hjärtlanda socken utanför Sävsjö. I området fanns sedan tidigare ett registrerat röjningsröseområde och lämningar efter kolning i form av en kolningsgrop och två kolbottnar.

Under förundersökningen som den här rapporten behandlar påträffades också en sedan tidigare okänd grav i området, en stensättning.

